

Համաշխարհային հանքարդյունաբերության ժամանակակից միտումները և Հայաստանի տնտեսության վրա ազդեցությունը

Մանուկյան Ս.Ֆ.

Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարան /Հայաստան, Երևան/
e-mail: sarkis.ar@gmail.com

Վճռորոշ բառեր՝ հանքարդյունավերություն, ժամանակակից միտումներ, Հայաստանի տնտեսություն

Modern Trends of Global Mining and Influence on Economy of Armenia

Manukyan S.F.

National Polytechnic University of Armenia (Armenia, Yerevan),
e-mail: sarkis.ar@gmail.com

Abstract: Appraisal of current state of the world economy, as well as behavior of market prices of metals conditioned by negative trends of global economy is studied in this article, which, in its turn, has an influence on the world mining condition. At present low prices level of metals is conditioned by “Chinese factor” and percentage rate policy of US Federal Reserve System. As a matter of course the Republic of Armenia couldn't be refrained from it, export of which mainly depends on metal prices. The main trends and fundamental problems conditioned by external and internal factors in mining sphere in our economy are stated.

Keywords: global mining, modern trends, economy of Armenia,

Основные тенденции мировой горнодобывающей отрасли и влияние на экономику Армении

Манукян С.Ф.

Национальный политехнический университет Армении (Армения, Ереван),
e-mail: sarkis.ar@gmail.com

Резюме: В статье рассмотрены оценка текущего состояния мировой экономики, а также поведение рыночных цен на металлы, обусловленные негативными тенденциями мировой экономики, которые, в свою очередь, оказывают влияние на состояние мировой горнодобычи. В настоящее время низкие цены на металлы обусловлены "китайским фактором" и политики процентной ставки американской Федеральной резервной системы. Конечно-же, Республика Армения не может оставаться в стороне от этих процессов, экспорт которой в значительной степени зависит от цен на металлы. Обсуждены основные тенденции и основные проблемы горнодобывающей отрасли экономики Армении, обусловленные внешними и внутренними факторами.

Ключевые слова: горная добыча, современные тенденции, экономика Армении

Հանքարդյունաբերությունը հանդիսանում է ՀՀ տնտեսության կարևորագույն ճյուղերից մեկը և արտահանման կառուցվածքում ամենամեծ տեսակարար կշիռ ունեցող ոլորտը: ՀՀ տնտեսությունը զգալիորեն կախված է միջազգային շուկայում մետաղների գների վարքագծից: Համաշխարհային շուկաներում մետաղների ցածր գների արդյունքում վերջին երկու տարիների ընթացքում մեր տնտեսությունը զգալի եկամուտներ կորցրեց: Սակայն ընթացիկ տարում, ինչպես նաև 2015թ.-ի ընթացքում Հայաստանի տնտեսական ակտիվության ցուցանիշի վրա զգալի նպաստ ունեցավ հանքագործական արդյունաբերությունը իր բարձր

աճի տեմպերով, որը բացատրվում է այս ժամանակահատվածում այդ ոլորտի ֆիզիկական արտադրանքի ծավալների մոտ 50% աճով, որը կարծես թե չեզոքացրեց բորսայական գների անկման հետևանքները: Իսկ մետաղների բորսայական գների վարքագիծը իր հերթին պայմանավորված է համաշխարհային տնտեսության միտումներով:

Արդյունաբերական մետաղների միջազգային գների ներկա մակարդակի պահպանումը կարող է լուրջ հարված հասցնել Հայաստանի տնտեսությանը՝ հանգեցնելով ինչպես տնտեսական աճի տեմպերի դանդաղեցմանը,

այնպես էլ պետական բյուջե եկամուտների նվազմանը:

Համաշխարհային տնտեսության համար նույնպես «դժվար» ժամանակներ են

Տնտեսական աճի դանդաղում, անհավասարության խորացում, ցածր պահանջարկ, ցածր գնաձ, նվազող ներդրումներ, արտադրական հզորությունների կրճատում, ահա այսպես կարելի է բնութագրել ընթացիկ տարում համաշխարհային տնտեսության վիճակը: Դեռևս զգացնել է տալիս 2008-2009 թ.-ի համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի հետևանքները:

Դեռևս ցածր են բորսայական ապրանքների գները: Հումք արտահանող երկրների եկամուտները նվազում են, որոնց համար նոր տնտեսական իրականություն է ձևավորվում, որին հարմարվելու համար էլ ժամանակ է պետք: Այն երկրները, որոնք հումքային ապրանքների հիմնական ներմուծողներ են, ավելի քիչ են տուժում, քան արտահանողները: Սակայն նրանց օգուտն էլ էներգակիրների և այլ բորսայական մետաղների գների նվազումից այնքան էլ մեծ չէ, քանի որ իրենց պատրաստի արտադրանքների մի մասն էլ ձեռք են բերում նույն «հումքային» երկրները, որոնց եկամուտներն էլ սակայն նվազում են:

Համաշխարհային տնտեսության համար ռիսկային է համարվում նաև ազգային արժույթների փոփոխականությունը և ֆինանսական շուկաների անկայունությունը: Աճում են գլոբալ պարտքի ծավալները: Զարգացող երկրներից կապիտալի արտահոսքը աճում է: Կապիտալի արտահոսքը մեծ է նաև Չինաստանից, այսինքն քիչ լիկվիդներ են մնում այդ երկրներում տնտեսական աճի համար:

Եթե տարիներ շարունակ կենտրոնական բանկերի կողմից իրականացվում էր ակտիվ խթանման քաղաքականություն, ապա ներկայումս իրականացվող դրամավարկային քաղաքականություններն արդեն սպառել են իրենց ռեսուրսները: Իսկ դա նշանակում է, որ հարկաբյուջետային քաղաքականությունը պետք է խաղա առավել էական դեր:

Համաշխարհային տնտեսության հույսը կրկին Չինաստանը և Հնդկաստանն են: Թեև Չինաստանի աճի տեմպը նվազել է, սակայն աշխարհի երկրորդ տնտեսությունը այս տարվա ընթացքում ունի ընդամենը 6,7% աճ, իսկ Հնդկաստանը՝ 7,1%: Չինաստանի զարգաց-

ման նոր քաղաքականությունը ենթադրում է տնտեսության աճի դանդաղ տեմպեր, որը կարող է ծանր նստել համաշխարհային տնտեսության վրա: Այստեղ տեղի է ունենում տնտեսության վերակողմնորոշում՝ ներդրումային տնտեսությունից դեպի սպառում և արտահանումից անցում դեպի ներքին պահանջարկ: Դա Չինաստանի առևտրային գործընկերների համար ծանր կարող է նստել, այն գործընկերների, որոնք կախված են չինական արտահանումից: Սա կարող է բերել գնային փոփոխությունների:

Ցածր է նաև ԱՄՆ-ի տնտեսական ակտիվությունը՝ այս տարի այն ունի 1,2% աճ: Եվրամիությունում այնքան լավ չէ՝ 1,8% աճ: Իսկ Մեծ Բրիտանիան ունեցել է 2,2% աճ երկրորդ եռամսյակում, որը վատ ցուցանիշ չէ Brexit-ից հետո, սակայն ենթադրվում է, որ այն այսուհետ ավելի ցածր կլինի: Անգլիայի Կենտրոնական բանկը շարունակում է կորպորատիվ պարտավորությունների և տարբեր ակտիվների ձեռք բերումը Brexit-ի բացասական հետևանքները մեղմելու համար, շուկան ֆուստ ստեղծելով լցնելու համար: Եվրամիությունում փախստականների բերած խնդիրները, ինչպես նաև ահաբեկչական գործողությունների բացասական ազդեցությունները գումարվել են նախկինում եղած տնտեսական խնդիրներին: Իսկ Ճապոնիայում տնտեսական աճը կազմել է 0,47%: Վարչապետ Սինձո Աբեի նախատեսում է ֆինանսական ակտիվների ձեռք բերման արդյունքում ևս 265 մլրդ. դոլարին համարժեք ճապոնական իենի ներմուծում ճապոնական տնտեսություն: Բրազիլիայում նույնպես ռեցեսիոն իրավիճակ է՝ -3,85% անկում:

Ինչպես տեսնում ենք, համաշխարհային կարևորագույն տնտեսական կենտրոններում կամ այսպես կոչված հիմնական սպառողական կենտրոններում, որոնք սպառում են հումքային պաշարների զգալի մասը, վիճակը բարվոք չէ, ցածր տնտեսական աճ, իսկ գլոբալ տնտեսության հույսը Չինաստանը և Հնդկաստանն են մնում:

Իսկ Ռուսաստանում դեռևս չեն կարողանում դուրս գալ ռեցեսիայից, թեև երկրորդ եռամսյակում Ռուսաստանում տնտեսական աճի բացասական տեմպը երկու անգամ կրճատվել էր, սակայն տնտեսական անկումը շարունակվում է և ընթացիկ տարվա կտրված-

քով կազմում է՝ 3,73% անկում: Տնտեսության անկումը պայմանավորված է նավթի գների ցածր մակարդակով և արևմտյան պատժամիջոցներով: Հիշեցնենք, որ անցած տարի Ռուսաստանում և Բրազիլիայում տնտեսական անկումը կազմել էր համապատասխանաբար 3,7% և 3,8%:

Մետաղների միջազգային գների աճի միտումները հուսադրող չեն

2008-2009թ.-ի ֆինանսատնտեսական ճրգնաժամի ժամանակ, էներգակիրների և բորսայական մետաղների գները զգալի անկում գրանցեցին, սակայն 2010թ. և 2011 թվականներին դրանք կրկին զգալիորեն բարձրացան, հասնելով բավականին բարձր նիշերի, որից հետո 2011 թ.-ից սկսած սկսեցին դանդաղորեն նվազել: 2014 թվ.-ին նորից գրանցելով որոշակի փոքր աճ, բորսայական գները կրկին սկսեցին նվազել, որը շարունակվեց մինչև 2015 թ.-ի վերջերը, հասնելով աննախադեպ ցածր նիշերի: 2016 թ.-ին նորից բորսաներում մետաղների գնային աճ նկատվեց: Թեև 2016 թ.-ի այդ աճը այնքան զգալի չէ, այնուամենայնիվ, այս տարվա վիճակը մետաղների գնային առումով ավելի բարվոք է, քան նախորդ 2015 թ.-ին²⁰: Չնայած դրան, մեր տնտեսության համար կարևոր արտահանվող մետաղների՝ պղնձի և մոլիբդենի, ինչու չէ նաև ոսկու գները կարելի է ասել, որ դեռևս գտնվում են ցածր մակարդակի վրա և մեր երկիրը բավականին տուժում է դրանից թե՛ տնտեսական աճի վրա ազդեցության, թե՛ կորսված եկամուտների տեսքով:

Այսպես, պղնձի գինը Լոնդոնի մետաղների բորսայում (LME) ներկա պահին կազմում է 4633 \$/տ: Համեմատության համար նշենք, որ այս տարվա հունվարին այն կազմել է 4300\$/տ, 2015 թ.-ի հունվարին 6130 \$/տ, իսկ 2014 թ.-ի հունվարին 7330 \$/տ:

Մոլիբդենի գինը տվյալ պահին Լոնդոնի մետաղական բորսայում (LME) կազմում է 15250 \$/տ: Այս տարվա հունվարին այն կազմել է 12000\$/տ, 2015 թ.-ի հունվարին 21000 \$/տ, իսկ 2014 թ.-ի հունիսին 33000 \$/տ:

Ոսկու գինը Նյու Յորքի հումքային բորսայում (COMEX) ներկա պահին կազմում է 1263 \$/տր. ունցիայի համար: Համեմատության

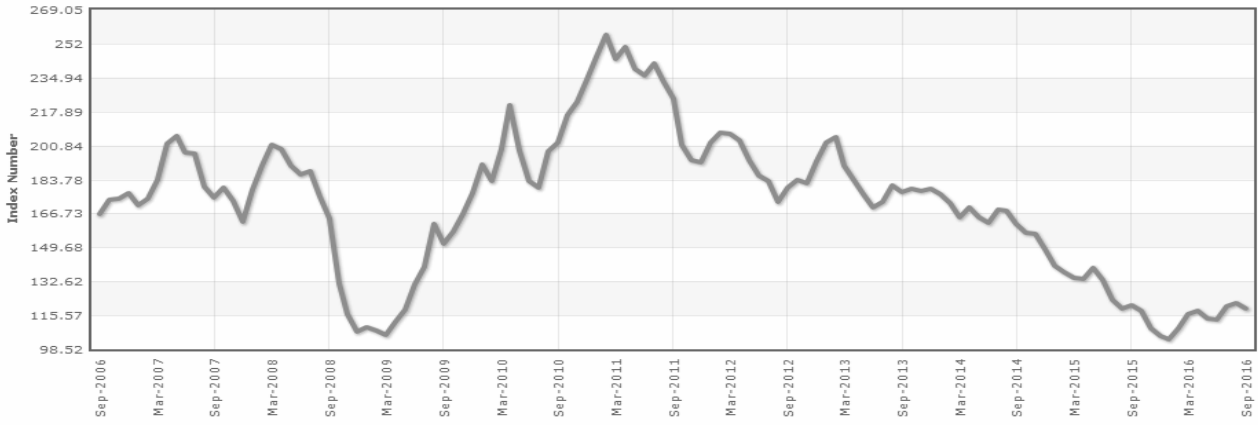
համար նշենք, որ այն այս տարվա հունվարին կազմել է 1060\$/տր. ունցիայի, 2015 թ.-ի հունվարին 1280 \$/տր. ունցիա, իսկ 2014 թ.-ի հունվարին 1240 \$/տր. ունցիայի համար: Մոտավորապես նույնպիսի գնային դինամիկա են ցուցաբերել մյուս մետաղները՝ պլատինը, ալյումինը, ցինկը, նիկելը, անագը, կապարը և այլ մետաղները:

Դիտարկենք, թե ինչ գործոնների ազդեցության ներքո են համաշխարհային շուկաներում մեր տնտեսության համար կարևոր պղինձը, մոլիբդենը և ոսկին այս տարվա ընթացքում որոշակի գնային աճ ունեցել: Միանգամից կարող ենք ասել, որ ներկա պահին մետաղների գների վրա ազդող ամենակարևոր գործոններն են հանդիսանում Չինաստանի տնտեսությունը և ամերիկյան դաշնային պահուստային համակարգի (ԴՊՀ) տոկոսադրույքների քաղաքականությունը: Վերջինիս ազդեցությունը հատկապես ուժեղ է ոսկու գների վրա: Այս տարի, ԴՊՀ-ն զերծ մնաց տոկոսադրույքները բարձրացնելուց, թողնելով 0,5% մակարդակի վրա, որի արդյունքում էլ ոսկին մի փոքր գնային աճ ունեցավ: Բացի ամերիկյան դոլարի փոխարժեքից, ոսկու գների վրա ազդում են նաև երկու հիմնական սպառողների՝ Հնդկաստանի և Չինաստանի շուկաներում ձևավորվող սեզոնային պահանջարկը, հատկապես Հնդկաստանում հարսանեկան սեզոնների հետ կապված ոսկու պահանջարկի կտրուկ աճով՝ զարնանը և աշնանը: Գաղտնիք չէ, որ դոլարի ուժեղացումը սովորաբար ուղեկցվում է ոսկու, նավթի և այլ բորսայական մետաղների գների նվազմամբ, իսկ թուլացումը այդ հումքային ապրանքների թանկացմամբ: Այդ օրինակափությունը լավ երևում է նաև 2000 թվ.-ից մինչև այժմ ամերիկյան ԴՊՀ-ի կողմից դոլարի թուլացման, ապա վերջին երկու-երեք տարիներին դոլարի ուժեղացման քաղաքականության ֆոնի վրա, հումքային ապրանքների գների աճի, ապա նվազման դինամիկայով:

Գաղտնիք չէ, որ Չինաստանը բորսայական մետաղների խոշոր ներմուծող երկիր է, որի բաժինը կազմում է մետաղների համաշխարհային պահանջարկի մոտավորապես 40%-ը: Օրինակ, այդքան է նաև գտված (ռաֆինացված) պղնձի նկատմամբ Չինաստանի պահանջարկի մասնաբաժինը: Այս տարի Եվրագոտո, ԱՄՆ-ի, Ճապոնիայի, Ավստրալիա-

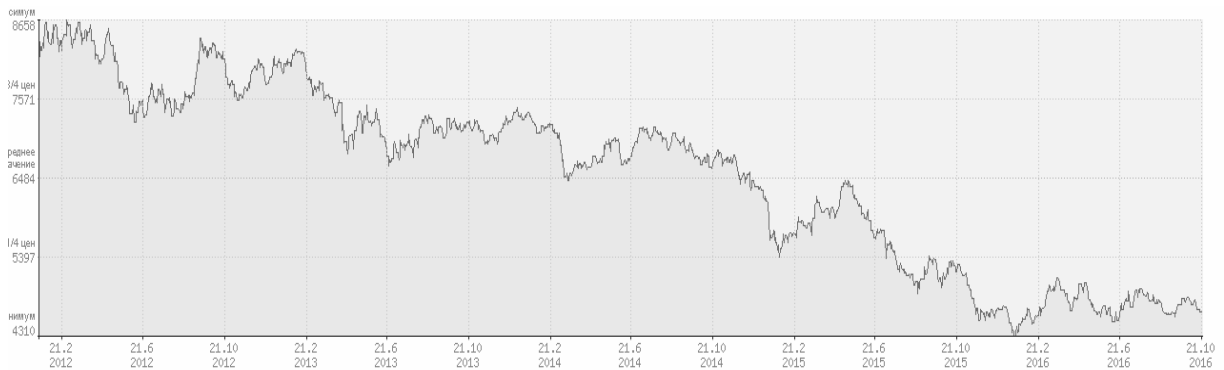
²⁰ <http://metallcheckiy-portal.ru/index-cen-drag-metalls>

յի և Չինաստանի տնտեսություններից ստացվող թույլ դրական ազդանշանների ժամանակ

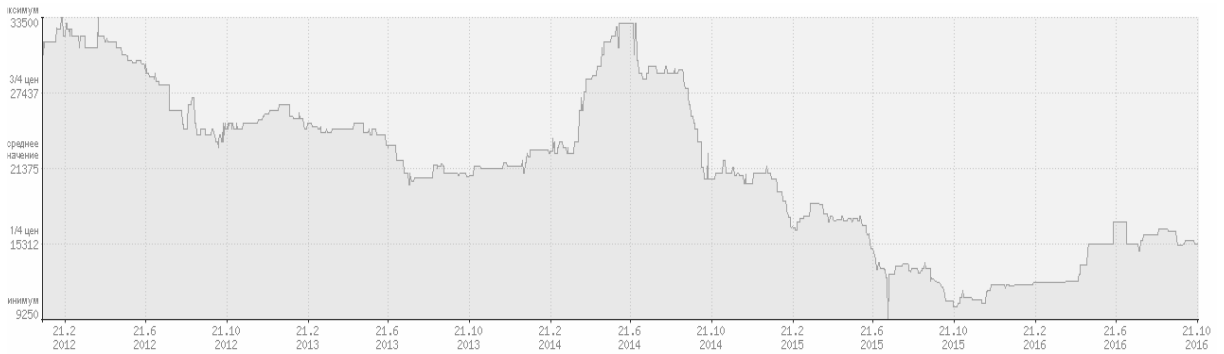

Նկար 1. Հումքային մետաղների ինդեքսի դինամիկա

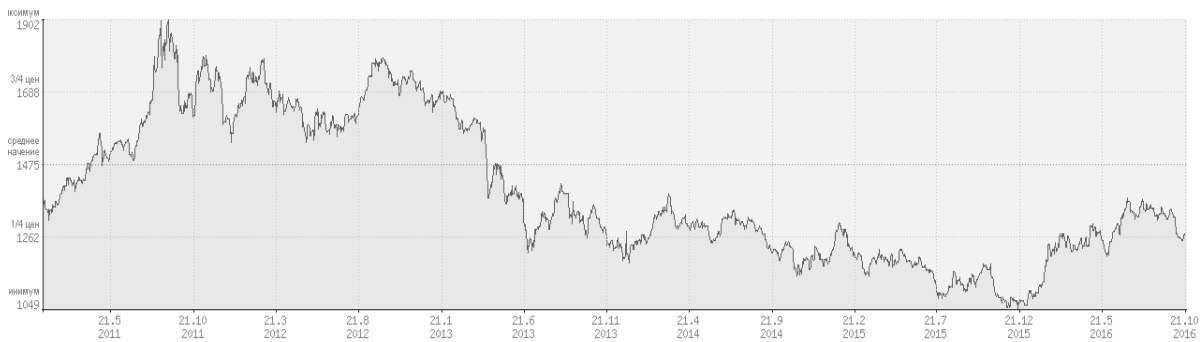
<http://www.indexmundi.com/commodities/?commodity=metals-price-index&months=120>

Նկար 2. Պղնձի գների վերջին տարիների դինամիկան, LME

Նկար 3. Մոլիբդենի գների վերջին տարիների դինամիկան, LME

Նկար 4. Ոսկու գների վերջին տարիների դինամիկան, COMEX

պղնձի գները բորսաներում աճել են, օրինակ փետրվար-մարտ ամիսներին, ինչպես նաև հունիս-հուլիս ամիսներին: Բացի այդ, Չինաստանը այս տարի մեծացրել է գտված պղնձի ներմուծումը 7%-ով, դա էլ պայմանավորված է Չինաստանում ռազմավարական մետաղների պահուստավորման քաղաքականությամբ, այն դեպքում, երբ ամբողջ աշխարհում մոտ 1,5%-ով նվազել է սպառումը: Մնացած ամիսներին պղնձի գինը անկման միտումներ է ցույց տվել: Այդ պատճառով Չինաստանի պահանջարկի աճի արդյունքում էլ այս տարի պղնձի գները մի փոքր աճ են գրանցել 2015 թ.-ի համեմատ:

Իսկ մոլիբդենի շուկայում գերիշխում են գնորդները: 2015 թ-ին 47%-ով մոլիբդենի գները նվազել են համաշխարհային տնտեսության աճի դանդաղեցման պատճառով: Բացի այդ մոլիբդենին փոխարինող նոր նյութեր են լայնորեն կիրառվում: Այս տարի Չինաստանում մոլիբդենի նկատմամբ մի փոքր պահանջարկի աճ գրանցվեց, որն էլ նպաստեց գների աճին, սակայն մոլիբդենի շուկան դեռևս գտնվում է անորոշության մեջ:

Համաշխարհային տնտեսությունը ներկայումս գտնվում է ցածր տնտեսական ակտիվության վիճակում: Այսպիսի իրավիճակում առայժմ մետաղների նկատմամբ պահանջարկը ցածր է մնալու և գների էական աճ չի գրանցվելու:

Համաշխարհային հանքարդյունաբերության ժամանակակից միտումները

Դանդաղ, ցածր և թույլ, ահա համաշխարհային հանքարդյունաբերության գնահատականը²¹: Սա PwC առուդիտորական և խորհրդատվական ընկերության գնահատականն է: Հումքային ապրանքների ցածր գներ, օգտակար բաղադրիչի պարունակության նվազում և ֆինանսական ռեսուրսների սղություն: Մրանք համաշխարհային հանքարդյունաբերության նվազող ցիկլի հիմնական խնդիրներն են: 2015թ.-ին հումքային մետաղների գների 25 % անկում է գրանցվել, ներդրված կապիտալի շահութաբերությունը 4%-ից ցածր է, դիվիդենտները կրկնակի նվազել են, 27 մլրդ. դոլարի կորուստներ, ներդրումները նվազում են, մաքուր շուկայական կապիտալիզացիան նվազել է 37 %-ով:

Համաշխարհային հանքարդյունաբերության ժամանակակից վիճակը կարելի է բնութագրել հետևյալ միտումներով՝

1. Անբարենպաստ շուկայական պայմաններում հանքարդյունաբերական ընկերությունների աշխատանք:

2. Ինովացիաների ոչ լայնորեն կիրառում, ավելի շուտ այս ճյուղում օգտագործվում են լավագույն, սակայն էժան արդյունահանող տեխնոլոգիաներ և մեթոդներ: Հանքարդյունաբերական բիզնեսի ամենազլխավոր խնդիրներից է ինովացիաների կիրառումը: Հանքարդյունաբերական ոլորտի շատ ընկերություններ շեշտը դնում են տեխնոլոգիական հին մեթոդների օպտիմալացման վրա, այլ ոչ թե նոր տեխնոլոգիական լուծումների ստեղծման կամ որոնման վրա: Լեռնահանքային ընկերությունները պետք է մեծ ուշադրություն դարձնեն՝ նորարարությունների լայնորեն օգտագործման վրա, որը փոխգործակցում է էկոհամակարգերի հետ, ինչպես նաև կառավարման օպտիմալացման, էներգետիկ հնարավորությունների կատարելագործման և անվտանգության մեծացման խնդիրների վրա:

3. Չինական գործոնի հաշվի առնելը համաշխարհային տնտեսության վրա, որտեղ հանքարդյունաբերության ոլորտի խաղացողները պետք է հասկանան այդ երկրի ներքին շուկայի միտումների գլոբալ հետևանքները:

4. Հումքային ապրանքների նկատմամբ պահանջարկի աճի տեմպերը նվազում են, բայց արտադրության առաջարկի ծավալները չեն նվազում: Հանքարդյունաբերական մի շարք ընկերություններ մեծացնում են ծավալները, նվազեցնելով տեսակարար ծախսերը և խուսափելով այն ծախսերից, որոնք պայմանավորված են հին հանքավայրերի շահագործմամբ:

5. Համաշխարհային տնտեսությունը շարժվում է վերականգնվող էներգիայի աղբյուրների ընդլայնման ուղղությամբ, որը սպառնում է ածխի հեռանկարների նվազմանը: Թեև այս վառելիքը նախկինի պես խաղում է կարևոր դեր հանքարդյունաբերության ոլորտում, այնպես էլ էներգետիկ հաշվեկշռում, սակայն անցումը այլընտրանքային աղբյուրներին անխուսափելի է, իսկ դա էլ հարվածում է հանքարդյունաբերության բիզնեսին:

6. Ուժեղ պայքար է ընթանում հանքարդյունաբերական ընկերությունների միջև գո-

²¹ PwC's Mine 2016, www.pwc.ru/ru/mining-and-metals

յատևման համար: Կապիտալ հրապուրելը դժվարացել է, քանի որ հանքարդյունաբերությունը վնասներ է կրում: Տեղի է ունենում կապիտալի և ինվեստորների փախուստը հանքարդյունաբերությունից այլ եկամտաբեր ճյուղեր: Մի քանի երկրների կողմից էժան գներով հումքային ապրանքների երկարաժամկետ պահուստավորման քաղաքականության արդյունքում է, որ դեռևս պահանջարկի մակարդակը որոշակիորեն պահպանվում է:

7. Կառավարությունների կողմից հարկաբյուջետային քաղաքականության փոփոխությունները, որոնք պայմանավորված են գլոբալ, տարածաշրջանային և տեղական մակարդակներով տնտեսություններում առկա դժվարությունների հետ, բացասական են ազդում տարբեր երկրներում առանց այդ էլ դժվարին վիճակում գտնվող հանքարդյունաբերական ընկերությունների գործունեության վրա:

Միաժամանակ զարգացած երկրներում ակտիվորեն վարվում է հումքի տնտեսման, կարևոր ռեսուրսների պահուստների ստեղծման, հումքի երկրորդային օգտագործման քաղաքականություն: Իրականացվում են էներգախնայողության և այլընտրանքային աղբյուրներից էներգիայի ստացման հետ կապված մի շարք ծրագրեր: Այնուամենայնիվ պատկերացնել տնտեսությունների զարգացումն առանց հանքային հումքի օգտագործման այսօր դեռևս հնարավոր չէ: Այսպիսով՝ թեև նյութատարության ցուցանիշի իջեցման միտումներին, հանքահումքային ռեսուրսների սպառման ծավալները հիմնականում աճում են, դա էլ պայմանավորված է բնակչության աճով:

Ստորև բերված աղյուակներում ներկայացնում ենք համաշխարհային հանքարդյունաբերական ոլորտի ամենախոշոր ընկերությունների ցանկը և Top 40 ընկերությունների ֆինանսատնտեսական ցուցանիշների դինամիկան վերջին 10 տարիների ընթացքում²²: Ամենամեծ ընկերություններ շարունակում են մնալ՝ BHP Billiton և Rio Tinton բրիտանավատարակական կապիտալով աշխատող ընկերությունները: Ապա հաջորդում են չինական՝ China Shenhua Energy Company, հնդկական Coal India և ռուսական Norilsk Nickel ընկերությունները:

Ազդեցությունը Հայաստանի տնտեսության վրա

Արդյունաբերական մետաղների միջազգային գների նվազման միտումը կարող է լուրջ հարված հասցնել Հայաստանի տնտեսությանը հանգեցնելով ինչպես տնտեսական աճի տեմպի դանդաղման, արտահանման ծավալների, այնպես էլ բյուջեի հարկային մուտքերի կրճատման: Հայաստանի տնտեսությունը լուրջ կախվածություն ունի հանքարդյունաբերությունից և արդյունաբերական մետաղների գների հետագա նվազումը հազիվ թե հնարավոր լինի փոխհատուցել անընդհատ արդյունահանման ծավալների աճի ճանապարհով: Այս ոլորտի մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում մոտ 4-5% է, տեսակարար կշիռն արդյունաբերության մեջ 16-18%, ոլորտային ընկերությունների կողմից պետբյուջե վճարած հարկերը կազմում են մոտ 5-7%, արտահանման կառուցվածքում ոլորտի մասնաբաժինը մոտ 50% է: Եթե միասին դիտարկենք մետալուրգիական արդյունաբերության հետ, ապա այս թվերը ավելի պատկառելի կլինեն: Դիտարկենք վերջին տարիներին Հայաստանի տնտեսության ոլորտում հանքարդյունաբերության ոլորտի ցուցանիշները:

Ինչպես տեսնում ենք, հիմնականում հանքարդյունաբերության ճյուղը վերջին տարիներին կարողացել է ընթացիկ գներով որոշակի աճ ապահովել: Նույնիսկ վերջին տարիների ընթացքում, մետաղների գների անկման ենթատեքստում, կարողացել է նորից որոշակի աճ ապահովել, սակայն հիմնականում հանքաքարի ֆիզիկական ծավալների աճի հաշվին, դա էլ հիմնականում պայմանավորված է եղել Թեղուտի հանքավայրի շահագործման փաստով:

Իսկ 2016 հունվար-սեպտեմբեր ամիսների կամ 3 եռամսյակի տվյալներով հանքագործական արդյունաբերությունը մոտ 16-17% աճ է գրանցել, նախորդ տարվա նույն ժամանակահատվածի համեմատ՝ թողարկելով ընթացիկ գներով մոտ 176 մլրդ. դրամի արտադրանք: 23: Սակայն Հայաստանի հիմնական հանքարդյունաբերական հսկաների վճարած հարկերի ծավալները այս տարի բավականին նվազել են, իսկ 1000 խոշոր հարկատուների

²² PwC's Mine 2016, www.pwc.ru/ru/mining-and-metals

²³ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, armstat.am

ցուցակում բավականին հետընթաց են գրանցել:

Հայաստանի հանքարդյունաբերության զարգացման միտումները անշուշտ կախված են մետաղների գներից, ըստ որի հնարավոր է զարգացման երեք սցենար՝ գները նվազում են, կայուն են մնում և աճում են: Առաջին երկու դեպքում անշուշտ կփակվեն մի շարք հանքավայրեր, սակայն դա չի կասեցնի ընդերքի անխնա սպառումը և հյուծումը, քանի որ այդ դեպքում տեղի կունենա գործողների հաշվին արդյունահանման ֆիզիկական ծավալների զգալի աճ, փոխհատուցելու ցածր գներից պայմանավորված վնասը, ինչպես նաև երկրի արտահանման ցուցանիշների մակարդակը պահպանելու համար: Երրորդ սցենարի դեպքում էլ կշարունակվի ընդերքի հյուծումը և անսահմանափակ քանակի լիցենզիաների տրամադրումը:

Ամեն դեպքում, մեր երկրում հանքարդյունաբերության աճի հնարավորությունները նույնպես անսահմանափակ չեն և գալիք տարիներին այս ոլորտը արժեքային արտահայտությամբ այլևս աճ չի կարողանալու ապահովել, եթե գների աճ տեղի չունեցավ, դրանով ազդելով նաև մակրոտնտեսական ցուցանիշների վրա:

Ամփոփում

Հանքարդյունաբերության մասին շատ է խոսվում: Խոսվում է հիմնականում բացասական համատեքստում: Ընդ որում ոչ միայն բնապահպանական տեսանկյունից, այլ նաև տնտեսական նպատակահարմարության տեսակետից: Իհարկե Հայաստանի տնտեսությունը (հատկապես՝ արտահանման մասով) կախված է հանքարդյունաբերությունից, իսկ սա իր հերթին կախված է մետաղների միջազգային գներից, որից էլ այս ճյուղը և ամբողջ Հայաստանի տնտեսությունը դառնում է զգայուն և խոցելի արտաքին ցնցումների նկատմամբ: Ճիշտ է հանքարդյունաբերությունն արտահանման մեջ մեծ տեսակարար կշիռ ունի, սակայն դրա պատճառը, թույլ տնտեսությունն է, որի արդյունաբերական արտադրանքի ծավալների և արտահանման փոքր մասշտաբների վրա այս ճյուղի ազդեցությունը մեծ է երևում: Այո՛ Հայաստանում հանքարդյունաբերության տեսակարար կշիռը պետք է փոքրացնել, բայց ոչ թե հանքարդյունաբերության ոչնչացման, այլ մյուս ճյուղերի

հզորությունները զարգացնելու ճանապարհով:

Երկրաբանահետախուզական աշխատանքների փոքր ծավալները, մետաղների կորզման ցածր գործակիցները, մետաղների վերամշակման խորը ցիկլերի բացակայությունը, ցածր տեխնիկական արդյունավետությամբ սարքավորումների օգտագործումը, հանքարդյունաբերական թափոնների օգտահանման թույլ հզորությունները, հանքերի փակման հին տեխնոլոգիաները և հողի վերականգման աշխատանքների բացակայությունը, պոչամբարների և լքված հողերի շարունակական աճը, բնության որակի անկումը այս ոլորտի գլխավոր տեխնոլոգիական խնդիրներն են, որի արդյունքում տուժում է մեր տնտեսությունը: Չենք խոսում այս ոլորտում ստվերի և վատ կառավարման մասին: Պարունակությունների նվազումը, պաշարների սպառումը և լեռներկրաբանական պայմանների վատացումը բերելու են հանքարդյունաբերական ձեռնարկությունների ցուցանիշների վատթարացմանը:

Ամփոփելով նշենք, որ ինչպես համաշխարհային հանքարդյունաբերության, այնպես էլ Հայաստանի հանքարդյունաբերության համար դժվարին ժամանակներ են: Սակայն կան խնդիրներ, որոնք պայմանավորված չեն միայն արտաքին գործոններով: Իսկ մետաղների գնային միտումները դեռևս հուսադրող չեն: Մեր տնտեսությունը պետք է հարմարվի նոր իրականությանը՝ զարգացման շեշտը դնելով տնտեսության նորարական և բարձր տեխնոլոգիական ոլորտների զարգացման վրա:

Աղյուսակ 1. Գլոբալ հանքարդյունաբերության վերջին 10 տարվա միտումները

Name	Country(**)	Traditional (T) v Emerging (E)	Year End	2015 Ranking	2014 Ranking
BHP Billiton plc/BHP Billiton Limited	UK/Australia	T	30-Jun	1	1
Rio Tinto plc/Rio Tinto Limited	UK/Australia	T	31-Dec	2	2
China Shenhua Energy Company Limited	China/Hong Kong	E	31-Dec	3	3
Coal India Limited	India	E	31-Mar	4	6
MMC Norilsk Nickel	Russia	E	31-Dec	5	11
Glencore plc	UK/Australia	T	31-Dec	6	4
Grupo México S.A.B. de C.V.	Mexico	T	31-Dec	7	10
Vale S.A.	Brazil	E	31-Dec	8	5
Potash Corp. of Saskatchewan, Inc.	Canada	T	31-Dec	9	7
Saudi Arabian Mining Company (Ma'aden)	Saudi Arabia	E	31-Dec	10	19
The Mosaic Company	United States	T	31-Dec	11	12
China Coal Energy Company Limited	China/Hong Kong	E	31-Dec	12	14
Zijin Mining Group Co. Ltd	China/Hong Kong	E	31-Dec	13	17
Goldcorp Inc.	Canada	T	31-Dec	14	13
Newmont Mining Corporation	United States	T	31-Dec	15	20

Աղյուսակ 2.

Միլիարդ ԱՄՆ դոլ. \$	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006
Ընդհանուր շուկայական կապիտալիզացիան Aggregate market capitalisation	494	783	958	1234	1202	1605	1259	563	1481	962
Ընդհանուր հայտարարված եկամուտները Aggregated income statement										
Եկամուտներ, Revenue	402	500	512	525	539	435	325	349	312	249
Գործառնական ծախսեր Operating expenses	-390	-359	-350	-340	-311	-246	-217	-208	-176	-141
Շահույթ նախքան դիվիդենտը, հարկերը, մաշվածությունը և ամորտիզացիան EBITDA -Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization	12	141	162	185	228	189	108	141	136	108
Ամորտիզացիան, մաշվածություն և արժեզրկում Amortisation, depreciation and impairment	-95	-63	-97	-86	-42	-34	-31	-57	-19	-12
Շահույթը նախքան դիվիդենտը և հարկերը (հաշվապահական հաշվառման) PBIT, Profit Before Interest and Tax (Accounting)	-83	78	65	99	186	155	77	84	117	96
Զուտ ֆինանսական արժեքը Net finance cost	-19	-14	-15	-6	-6	-7	-6	-6	-5	-3
Շահույթ մինչև հարկումը PBT, Profit Before Tax	-102	64	50	93	180	148	71	78	112	93
Շահութահարկի գծով ծախսեր Income tax expense	-4	-22	-30	-25	-48	-38	-22	-21	-32	-27

Զուտ շահույթը Net profit	-106	42	20	68	132	110	49	57	80	66
Զուտ շահույթը առանց արժեզրկման Adjusted net profit excl. Impairment	26	74	43	111	147	112	60	88	82	66
Եկամուտների տարեկան աճ/ (նվազում) Year on year increase/(decrease) in revenue	-20%	-2%	-2%	-3%	24%	34%	-7%	12%	25%	12%
EBITDA-ում տարեկան աճ / (նվազում) Year on year increase/(decrease) in EBITDA	-91%	-13%	-12%	-19%	21%	75%	-23%	4%	26%	33%
Տարեկան աճ / (նվազում) զուտ շահույթ Year on year increase/(decrease) in net profit	-352%	110%	-71%	-48%	20%	124%	-14%	-29%	21%	47%
EBITDA մարժան EBITDA margin	3%	28%	32%	35%	42%	43%	33%	40%	44%	43%
Ընդհանուր հայտարարված դրամական հոսքերը Aggregated cash flow Statement										
Օպերացիոն գործունեությունը Operating activities	92	118	124	137	174	137	83	104	95	77
Ներդրումային գործունեություն Investing activities	-69	-87	-125	-169	-142	-79	-74	-102	-126	-67
Ֆինանսական գործունեություն Financing activities	-31	-27	-3	21	-28	-35	10	14	36	4
Ազատ դրամական հոսքեր Free cash flow	23	27	-6	11	76	70	19	38	44	40
Ամփոփ հաշվեկշիռ Aggregated balance Sheet										
Գույքը, գործարաններ և սարքավորումներ Property, plant and Equipment	579	650	712	701	601	511	467	402	371	262
Այլ ակտիվներ Other assets	468	535	544	544	538	432	334	274	284	192
Ընդհանուր ակտիվները Total assets	1,047	1,185	1,256	1,245	1,139	943	801	676	655	454
Ընդամենը պարտավորությունները Total liabilities	569	610	624	563	482	387	354	339	329	217
Ընդհանուր կապիտալ Total equity	478	575	632	682	657	556	447	337	326	237

Աղյուսակ 3. Հանքարդյունաբերության ոլորտի դերը և դինամիկան Հայաստանի տնտեսական համակարգում

Ցուցանիշներ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Հանքարդյունաբերական արտադրանքի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում, %	3.6	2.6	2.8	4.2	4.5	4.8	4.6	3.9	4.4
Տեսակարար կշիռն արդյունաբերության մեջ, %	15.9	12.6	13.2	17.7	17.0	17.3	15.8	14.9	16.6
Հանքարդյունաբերության համախառն եկամուտը, մլն. ԱՄՆ դոլար	332.7	304.8	243.8	389.4	456.8	477.3	480.4	465	463
Հանքարդյունաբերության բաժինն աշխատող բնակչության հաշվով, %	0.93	0.84	0.78	1.07	1.03	1.0	0.95	1	0,98
Հանքարդյունաբերության և հիմնական մետաղների արտադրության համախառն եկամուտը, մլն. ԱՄՆ դոլար	690.1	647.8	504.9	750.8	887.0	883.4	870.1	877	784
Հայաստանի արտահանման ծավալը, մլն. ԱՄՆ դոլար	1152.3	1057.2	710.2	1041.0	1334.3	1380.2	1478.7	1519.3	1486.9
Հանքարդյունաբերության և հիմնական մետաղների արտադրության արտադրանքի արտահանման ծավալը, մլն. ԱՄՆ դոլար	596.3	629.0	409.3	670.6	855.7	806.0	795.7	820	782
Հանքարդյունաբերության և հիմնական մետաղների արտադրության արտադրանքի տեսակարար կշիռն արտահանման մեջ, %	51.7	59.5	57.6	64.4	64.1	58.4	53.8	53.9	52.6
Բնօգտագործման վճարներ (միայն հանքարդյունաբերությունը), մլն. դոլար	10.1	10.6	7.5	10.7	12.6	41.7	61.0	84.0	65
Հայաստանի հարկային եկամուտները, մլն. դոլար	1445.3	1994.8	1427.3	1578.5	1739.0	1801.4	2495.2	2557	2233
Բնօգտագործման վճարների տեսակարար կշիռը հարկային եկամուտների մեջ, %	0.7	0.53	0.53	0.7	0.72	2.32	2.44	3.28	2.9

Աղյուսակ 4. ՀՀ գործող հիմնական հանքագործական կազմակերպությունների կողմից վճարված հարկերը, մլն. ՀՀ դրամ

Կազմակերպության/հանքի անվանում	2012	2013	2014	2015
ԶՊՄԿ ՓԲԸ	31,673.3 (1)	37,862.2 (1)	19,940.8 (4)	27,505.9 (2)
«ԴՓՄԿ» Ընկերություն	7,125.1 (9)	5,337.5 (14)	5,215.1 (16)	3,372.2 (36)
ԱՊՄԿ	3,081.1 (25)	3,498.6 (34)	3,194.0 (40)	2,935.4 (44)
ԳՊՄ Գոլդ ՍՊԸ	5,061.4 (17)	7,261.0 (10)	3,987.0 (31)	3,861.8 (28)
Թեղուտ ՓԲԸ	716.4 (134)	1,614.7 (66)	3,245.9 (39)	4,673.2 (21)